

Güvenlik Paradigmasının Dönüşümü ve 21. Yüzyılda Uluslararası Güvenliğin Yeni Gündemi

Orhan Çifçi*

Öz

21. Yüzyılda uluslararası güvenliğin gündemi küresel politikada yaşanan gelişmeler çerçevesinde bütünüyle yeni bir görünüm kazanmıştır. Uzun yıllardır realizm merkezli ve geleneksel bir yorumlamayla devlet egemenliği ve askerî güç bağlamında değerlendirilen uluslararası güvenlik Soğuk Savaş'ın sonuyla beraber bir paradigma değişimi geçirerek devletin yanında birey güvenliği, göç, salgın hastalıklar, ulus ötesi suçlar, etnik çatışmalar ve diğer birçok konunun öncelik verildiği bir alana evrilmiştir. Bu çalışmanın amacı, güvenlik kavramına ilişkin paradigma değişimine ve ortaya çıkan yeni tehdit formlarıyla 21. yüzyılda uluslararası güvenliğin gündemine açıklık getirmektir. Bu çerçevede, çalışmada ilk olarak uluslararası güvenlik teorileri arasındaki tartışmalar ekseninde güvenlik paradigmasının dönüşümü açıklanmıştır. Çalışmanın devamında, mevcut güvenlik gündeminin en önemli üç maddesi olarak sınıflandırılacak liberal uluslararası düzenin krizi ve düzenin devamlılığına karşı ortaya çıkan tehditler, teknoloji-güvenlik ilişkisi ve çevresel tehdit konularının 21. yüzyılda uluslararası güvenliğin gündemini nasıl ve hangi yönleriyle şekillendirdiği tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Uluslararası Güvenlik, Güvenlik Paradigması, Liberal Uluslararası Düzen, Teknoloji, Çevresel Tehditler

Transformation of the Security Paradigm and the New Agenda of International Security in the 21st Century

Abstract

In the 21st century, international security agenda has formed a completely new appearance with the developments in global politics. For many years, international security has been evaluated in the context of state sovereignty and military power, with a realism-centered and traditionalist perspective. With the end of the Cold War, however, international security has undergone a paradigm shift and it has evolved into an area where human security, migration, pandemics, transnational crimes, ethnic conflicts and many other issues are given priority. In this article, firstly, the transformation of the security paradigm is explained within the scope of the debates between international security theories. In the following parts, threats against the continuity of liberal international order, technology-security relationship and environmental threats are analyzed and the article discusses how and in which aspects these issues have shaped the new agenda of international security in the 21st century.

Keywords: International Security, Security Paradigm, Liberal International Order, Technology, Environmental Threats

*Dr. Öğr.Üyesi | Polis Akademisi, Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı
orhan.cifci93@gmail.com | ORCID: 0000-0002-5746-4258
DOI: 10.36484/liberal.1335666

Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 29, Sayı:113, Kış 2024, ss. 143-170.
Gönderim Tarihi: 31 Temmuz 2023 | Kabul Tarihi: 4 Ocak 2024

Giriş

Yüzyıllar boyunca güç, savaş ve çatışma merkezli ele alınan uluslararası güvenlik gündemi Soğuk Savaş döneminde sosyal bilimlerdeki ilerlemeler ve tecrübe edilen küresel gelişmeler ile daha sistematik bir yapıya bürünmüş ve Soğuk Savaş'ın sonuna kadar askerî ve devlet merkezli yapısını korumaya devam etmiştir. Bu dönemde güvenlik tanımlaması, ABD ve Sovyetler Birliği liderliğindeki çift kutuplu uluslararası yapının sonuçlarından etkilenecek nükleer caydırıcılık, konvansiyonel silahlanma, dış politika yapımı, ittifak oluşumu ve askerî güç kullanımı gibi parametreler çerçevesinde şekil kazanmıştır. Stratejik çalışmaların entelektüel egemenliğinin hâkim olduğu bu süreçte uluslararası güvenliğin gündemi, askerî stratejiler, devletin sınırlar bütünlüğü ve yine devletin varoluşsal çıkarlarıyla eş anlamda kullanılmıştır. Soğuk Savaş'ın sonu ise bu alanda bir dönüm noktası yaratarak güvenlik tanımlamalarına yeni bir kapı aralamış ve özellikle realizm merkezli geleneksel güvenlik vurgusuna bu dönem itibarıyla farklı perspektifler tarafından sert eleştiriler yöneltilmiştir. Liberalizm, Kopenhag Okulu, Galler Okulu, post-yapısalcılık ve post-kolonyalizm gibi teorik yaklaşımlar realizmin askerileştirilmiş ve nükleerleştirilmiş güvenlik yorumuna karşı çıkarak güvenliğin gündeminin genişletilmesi ve derinleştirilmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır. Bu eleştiriler çerçevesinde büyüyen ve interdisipliner bir yapı kazanan uluslararası güvenlik yazını, giderek birey güvenliği ve refahının öncelendiği bir alana doğru evrilmiş, ulus altı toplulukların ve farklı kimlik gruplarının güvenlik endişelerine öncelik tanımaya başlamıştır. Bunun sonucunda uluslararası göç, fakirlik, salgın hastalıklar, ulus ötesi suçlar, kitle imha silahlarının yayılımı ve çevresel tehditler gibi birçok konu uluslararası güvenlik yaklaşımlarının yeni gündemi arasına yerleşmiştir.

21.yüzyılda uluslararası güvenliğin gündemi önceki dönemlerle mukayese edildiğinde bütünüyle nevi şahsına münhasır bir görünüm kazanmıştır. Geleneksel ve eleştirel güvenlik yaklaşımları arasındaki metodolojik ve epistemolojik tartışma, Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi bu dönemde de devam etmesine rağmen içerisinde bulunduğumuz çağ her iki yaklaşımın vurguladığı tehdit değişkenlerini çok daha karmaşık bir biçimde gün yüzüne çıkarmaya devam etmektedir. Bu minvalde, çalışmada ilk olarak geleneksel ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarının içeriğine ve bahse konu iki yaklaşım arasındaki teorik tartışmaya ışık tutulacaktır. Güvenlik teorilerindeki paradigma dönüşümü değerlendirildikten sonra takip eden başlıklarda, 21. yüzyılda uluslararası güvenliğin değişen gündemi, kendi içerisinde barındırdığı dinamikler göz önünde bulundurularak analiz edilecektir. Bu çerçevede, mevcut güvenlik

gündeminin en önemli üç maddesi olarak sınıflandırılabilir liberal uluslararası düzenin devamlılığına karşı ortaya çıkan tehditler, teknoloji-güvenlik ilişkisi ve çevresel tehditlerin 21. yüzyılda uluslararası güvenliğin gündemini nasıl ve hangi yönleriyle belirlediğine açıklık getirilecektir. Bununla birlikte, söz konusu güvenlik tehditlerinin mevcut uluslararası güvenlik ortamını geçmişle kıyaslandığında daha karmaşık hale getiren dinamikleri tartışılacaktır.

Geleneksel Güvenlik Yaklaşımı ve Devlet Merkezli Güvenlik

Tarihsel süreç boyunca geleneksel güvenlik anlayışı devletlerin askerî ve diplomatik gücü ile ilişkilendirilmiş, bölgesel bütünlüğün korunması, sınır güvenliğinin tesis edilmesi ve devlet egemenliğine karşı ortaya çıkan askerî tehditler geleneksel güvenlik tanımlamasının merkezine yerleşmiştir. Antik Çağ ve Avrupa Aydınlanma döneminde Sun Tzu, Thucydides, Niccolò Machiavelli ve Thomas Hobbes gibi düşünürlerin fikirlerinden yola çıkıp modern dönemde Otto Von Bismarck, Carl von Clausewitz ve Henry Kissinger gibi realpolitik anlayışının temsilcileri ile güç kazanan geleneksel güvenlik yaklaşımı güç parametresi ve savaş olgusunu bir arada harmanlayarak devletler arası çatışma ihtimalinin her daim mümkün olduğu düşüncesini savunmuştur. İnsan doğasına kötümser yaklaşan ve birey güvenliğini bütünüyle geri planda bırakan bu yorum ekseriyetiyle askerî güç kullanımının devletler ve toplumlar üzerindeki potansiyel etkileri üzerine eğilmeyi tercih etmiştir. Geleneksel yaklaşımda güvenlik tanımlaması yalnızca ulusal güvenlik bağlamında ele alınmış ve devletlerin savaşa hazırlık safhaları, savaşı önleme girişimleri ya da savaşa angaje olma gibi eylemlerinde belirlemiş olduğu stratejiler bu anlayışın hiyerarşik önceliğinde üst sıralarda kendine yer bulmuştur (Walt, 1991: 212; Nye ve Lynn-Jones, 1988: 27-28). Geleneksel bakış açısı küresel barış ya da devletler arası iş birliği gibi durumları erişilmesi mümkün olmayan ütopyik ve naif düşünceler şeklinde değersizleştirerek idealist arayışlara yönelmekten özellikle kaçınmıştır.

Güvenlik yazınında köklü bir geçmişi bulunan ve özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında daha güçlü bir akademik pozisyona kavuşan klasik realizm, geleneksel güvenlik tanımlamalarına sistematik görünüm kazandıran girişimlerin başındadır. Klasik realistler, devletler arası ilişkilerde sert gücün öneminde ısrar ederek uluslararası güvenlik alanındaki idealist yönelimlere açık bir tepki göstermiştir. E. H. Carr ve Hans Morgenthau bu yaklaşımın en önemli temsilcileri olarak öne çıksa da her ikisinin görüşü Soğuk Savaş'ın ilk yıllarına kadar Reinhold Niebuhr, Nicholas Spykman, George Kennan, Robert Osgood, Arnold Wolfers ve John Herz gibi teorisyenler tarafından da

desteklenmiştir. Uluslararası güvenlik gündeminin adalet ve ahlaki değerler tarafından belirlenemeyeceğine dikkat çeken klasik realistler, uluslararası kurumların ya da liberal normların savaşları engelleyebileceği fikrine karşı çıkmıştır. Devletlerin ulusal güvenliğini bilhassa materyal gücüne ve coğrafi koşullarına bağlayan klasik realizme göre gücü maksimizasyonu ulusal güvenliğin ayrılmaz parçası ve tek garantrdr. Bu yönüyle klasik realizm devletler arasındaki gücü dengesi mekanizmasını küresel barış ve savaşın asıl teminatı olarak göstermiştir (Wolhforth, 2010: 11-16).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında nükleer silahlanma yarışının ortaya çıkışı geleneksel güvenliğin pozisyonunu gclendiren diğer bir gelişmedir. Bu dönemde nükleer süper gcler arası caydırıcılık, zorlama ve kriz tırmandırma stratejileri geleneksel güvenlik gündeminin yeni konuları arasına yerleşmiştir. Bununla birlikte uluslararası istikrarın temin edilmesi, silahlanma kontrolünün sağlanması ve sınırlı konvansiyonel savaş çağında düzenli orduların yeniden biçim kazanan yapısı Soğuk Savaş dönemi güvenlik gündeminin diğer bileşenlerine dönüşmüştür (Kissinger, 1957; Osgood, 1957, Walt, 1991). Her ne kadar Soğuk Savaş'ın çift kutuplu yapısında ideolojik, kültürel ve ekonomik rekabetin derinliği göz ardı edilemeyecek derecede önemli olsa da rekabetin bu boyutları askerî ve nükleer güvenliğin gölgesinde kalmaya devam etmiştir (Buzan, 1997: 5-6).

1970'li yıllarda neorealizmin ortaya çıkışıyla geleneksel güvenlik tartışmaları yeni bir bilimsel paradigmaya evrilmiştir. Neorealist teori, klasik realizmin aksine uluslararası güvenlik tehditlerinin temel nedenini insan doğasından uzaklaştırarak uluslararası sistem seviyesine çekmiştir. Neorealizme göre uluslararası politikada birim aktör olan devletlerin davranışlarını kontrol eden st bir otoritenin bulunmaması sistemik anarşiyi doğurmaktadır. Söz konusu anarşik yapı, devletleri daima kendi güvenliklerini göz etmeye ve çıkarlarını maksimize etmeye itmektedir (Waltz, 1979: 126-127). Anarşinin kaçınılmaz sonucu olan belirsizlik ve rekabet ortamı ise silahlanma yarışını beraberinde getirerek devletler için asıl güvenlik tehdidi olan savaş ve çatışmayı ortaya çıkarmaktadır (Waltz, 1988: 619-620). Uluslararası arenada devlet üstü otoritenin bulunmaması, devletleri daima güvenlik ikilemiyle karşı karşıya bırakmakta ve bu durum devletlerin güvenlik tehdidi algılamalarını büyük lde askerî silahlanma ve ittifak oluşumu çerçevesinde değerlendirmesini zorunlu kılmaktadır (Herz, 1950). Neorealizm ayrıca özellikle liberal teoriler tarafından uluslararası barışın teminatı olarak gösterilen uluslararası örgütlerin dünya politikasındaki gücü dağılımının bir yansıması olduğu tezini ileri sürmektedir. Diğer bir deyişle, uluslararası örgütler neorealizm tarafından büyük

güçlerin çıkarıcı hesaplamalarına dayalı ve uluslararası güvenliğin garantörü olamayacak aktörler olarak değerlendirilmiştir (Mearsheimer, 1994/1995: 7)

Geleneksel güvenlik anlayışı Soğuk Savaş boyunca devletlerin karar alım aşamasında ve akademik çevrede özellikle realizmin tezleriyle entelektüel üstünlüğünü korumuştur. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılması bu yaklaşımın önemini tamamen yitirdiği anlamı taşımamaktadır. Güvenliğe ilişkin geleneksel tanımlamaların birçoğu devlet merkezli güvenlik vurgusunu bu dönemde de ısrarla sürdürürken, askerî çatışmaların ve savaşların uluslararası güvenlik gündemini yeni yüzyılda da meşgul edeceğini savunmuştur. Bu bakış açısı Soğuk Savaş dönemi boyunca yapay bir nükleer daralma yaşandığını, 21. yüzyılda stratejik ve konvansiyonel silahlanmanın hız kazanacağını ve buna dayalı olarak askerî çatışma riskinin artarak devam edeceğini belirterek güvensizliğin ana kaynağını geçmişte olduğu gibi yine askerî tehditlerde aramıştır (Chipman, 1992). Daha da önemlisi, bu dönemde güvenlik tehditlerine ilişkin geleneksel argümanlar bir adım öteye taşınarak çevre, sağlık ve ekonomi gibi meselelerin analiz seviyesi şeklinde değerlendirilmesinin güvenlik çalışmalarının entelektüel uyumunu bozacağı ve tüm bu problemlerin çözüme kavuşturulamadığı gibi daha büyük birer tehdit haline dönüşeceği iddia edilmiştir (Walt, 1991: 212-213). John Mearsheimer ve Stephen Walt gibi neorealist teorisyenler bu alternatif yaklaşımların uluslararası güvenlik tehditlerine ilişkin açıklayıcı bir çerçeve sunmadığı gibi bunları politik olarak sorumsuzlukla suçlamıştır (Walt, 1991: 213; Mearsheimer, 1995: 92-92). Bu anlamda, askerî gücün uluslararası güvenliğe etkisinde kümülatif bilgi birikimine odaklanan realist teorisyenler ve geleneksel yaklaşımlar tamamıyla pozitivist bir duruş sergileyerek bilimsel araştırmanın standart ilkelerinin takibi konusunda ısrar etmiş ve post-pozitivist eleştirel teorilerin Soğuk Savaş sonrasında güvenlik gündemini genişletme uğraşlarına sert bir eleştiri yöneltmiştir. Böylelikle Soğuk Savaş'ın hemen ertesinde güvenlik tehditlerine yönelik açıklamalar geleneksel ve eleştirel yaklaşımların karşı karşıya geldiği metodolojik bir tartışmaya evrilmiştir. Öyle ki, güvenlik çalışmalarında askerî tehditlerle ilgili terimlerin tutarlı kullanımı ve tarafsız ölçümüyle birlikte ampirik iddiaların eksiksiz paylaşılması fikri realist teoriler bağlamında geleneksel güvenlik yaklaşımlarının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Walt, 1991: 221-222).

Soğuk Savaş sonrasında sahip olduğu üstünlüğü korumayı önceleyen geleneksel güvenlik yaklaşımları Sovyetler Birliği'nin dağılması ve çift kutuplu yapının sona ermesiyle uluslararası sistemin temel yapısı olan anarşik karakteristiğinin erozyona uğramadığını ve bu sürekliliğe dayalı olarak geleneksel askerî tehditlerin varlığını koruduğunun altını çizmektedir. Soğuk Savaş'ın hemen ertesinde ortaya çıkan Amerikan liderliğindeki tek kutupluluğun daha

fazla sistemik istikrarsızlık yarattığı, askerî güvenlik tehditlerinin sayısını artırdığı ve uluslararası belirsizliği pekiştirdiği bu dönem argümanları arasındadır (Waltz, 2000: 30-33). Nitekim Soğuk Savaş boyunca devam eden çift kutuplulukla birlikte süper güçler arasındaki askerî denge ve nükleer caydırıcılığın uluslararası düzeyde güvenliği sağladığı fikri yine bu düşünce setinin bir parçasını yansıtmaktadır (Mearsheimer, 1990: 51). Tıpkı Soğuk Savaş'ta olduğu gibi Soğuk Savaş sonrasında da güç dengesi mekanizmasının uluslararası güvenlikte mihenk taşı olduğunu iddia eden bu görüş temel aktör olan devletlerin karşılaştığı tehdidi ortadan kaldırmak için güç birikimine gitmek durumunda olduğunu ve anarşinin neden olduğu savaş olasılığının devletlerin birincil güvenlik kaygısı olarak kalacağını ileri sürmüştür (Mearsheimer, 1990: 52-53). Soğuk Savaş sonrasında uluslararası istikrarın yok olması sonucu bölgesel güçlerin revizyonist eğilimlerini yoğunlaştıracağı ve yeni yüzyılda yükselen güçlerin çok kutupluluğu kaçınılmaz kılmasıyla yeni bir dünya savaşına neden olacağı düşüncesi realist teorisyenler arasında baskın konuma geçmiştir (Layne, 1993; Krauthammer, 1990/1991). Bununla birlikte, dünya politikasında etkisi daha fazla hissedilir hale gelen küreselleşme konusunda da realist teoriler benzer endişeleri taşımaya devam etmiştir. Realizm küreselleşmenin uluslararası istikrarı sağlamaktan çok çatışmayı besleyeceğini ve devletleri birbirlerine daha bağımlı kılarak güvensiz bir ortam yaratacağını savunarak güvenliğin paradigma değişimine tepki göstermiştir (Kay, 2004: 13).

Geleneksel Güvenlik Anlayışına Yeni Meydan Okumalar ve Güvenlik Gündeminin Genişlemesi

Güvenlik tehditlerinin gündeminde yaşanan genişleme ve derinleşme 1970'li yıllara dayandırılmasına rağmen, ilgili literatürdeki kimi çalışmalar bu tarihi 1950'li yılların başına kadar geri çekmekte ve geleneksel pozitivist teorilere sert bir eleştiri yönelterek güvenliğe ilişkin kavramsal bir yenilik durumunu ortaya koymaktadır (Smoke, 1975: 275). Burada ortaya konulan temel eleştiri, ulusal güvenliğin tek kaynağı ve teminatının askerî güç olmadığı, devletlerin karşılaştığı tehlikenin yalnızca askerî tehditlerden kaynaklanmayacağı ve askerî gücün toplumsal refahın garantisini sağlamadığı yönündedir (Walt, 1991: 213). Bu yaklaşıma göre, aynı zamanda yalnızca askerî güç ve kapasitelerinin artması devletlere mutlak bir güvenlik teminatı sağlamamaktadır (Dedeoğlu, 2004: 6). Soğuk Savaş boyunca iki süper güç arasındaki silahlanma yarışı kesintisiz devam etmesine rağmen Küba Füze Krizi'nin ardından yumuşama dönemine geçilmesi, nükleer silahların sayısındaki artışla beraber uluslararası seviyede dehşet dengesinin sağlanması ve ABD'nin Vietnam yenilgisi güvenlik yaklaşımlarının dönüşümüne imkân tanıyan erken dönem

parametreler arasına yerleşmiştir (Nye ve Lynn-Jones, 1988: 9). Soğuk Savaş'ın bitişini takiben devlet merkezli realizme yönelik eleştirilerin sayısı daha da artmış ve realizmin etnik çatışma, terörizm, salgın hastalıklar ya da iklim değişikliği gibi yeni tehditleri açıklayamayacağı ileri sürülmüştür (Lynn-Jones, 1999: 18). Daha da önemlisi, Robert Cox gibi eleştirel teorinin önde gelen temsilcileri realizmin politik tarafsızlığının bulunmadığı ve devletlerin politik eylemlerine meşruiyet kazandırdığına dikkat çekerek bu teorinin esasında bir ideoloji olduğu yönünde duruş sergilemiştir. Eleştirel güvenlik yaklaşımlarının birçoğu, insan anlayışından bağımsız bir nesnel gerçekliğin olamayacağını belirterek, realizmin pozitivist metodolojisine ve güvenliğe ilişkin objektivitesine de karşı çıkmıştır (Malik, 2015: 73). Böylelikle Soğuk Savaş sonrası dönemde güvenlik kavramına yönelik yorumlar ve güvenlik algılamaları büyük oranda çok-kültürlü ve çok-disiplinli bir görünüm kazanmaya başlamıştır (Brauch, 2008: 47).

Güvenlik algılamalarındaki değişimi takiben devlet merkezli duruşun oldukça dışına çıkan ve güvenliğin analiz düzeyini birey seviyesine indirgeyerek güvenlik yazınına bütünüyle yeni bir bakış açısı kazandıran Barış Çalışmaları, geleneksel yaklaşıma yönelik ilk eleştiriler arasındadır. Bu kapsamda, negatif barış ve pozitif barış gibi iki önemli kavramı güvenlik çalışmaları literatürüne kazandıran Johan Galtung, negatif barışı savaşın ve fiziksel şiddetin yokluğu olarak tanımlarken, pozitif barışı insan toplumunun entegrasyonu olarak kavramsallaştırmaktadır. Sunduğu teorik çerçeveye negatif barışı pozitif barışın bir ön şartı olarak değerlendiren Galtung, yalnızca uluslararası silahsızlanma yoluyla küresel barışın sağlanabileceğini savunmuş ve realist argümanların aksine uluslararası güvenliğe ilişkin bir ideale ışık tutmuştur (Galtung, 1964: 1-4). Galtung'un barış tanımlamasının geleneksel güvenlik yaklaşımlarına eleştirisini önemli kılan tarafı şüphesiz ki güvenlik tehdidini doğuran şiddeti doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayırmasıdır. Nitekim bu yaklaşım, Soğuk Savaş sonrasında güvenlik çalışmaları yazınında kendine daha fazla yer bulacak olan eleştirel yaklaşımlara entelektüel bir altyapı sunarak savaş ve çatışma gibi makro tehditlerin yanı sıra açlık, fakirlik, sosyal adaletsizlik ve ayrımcılık gibi yapısal nedenlerin de birer tehdit kaynağına dönüşebileceğini göstermesi açısından önem arz etmektedir. Geleneksel güvenliğe yöneltilen bu erken dönem eleştiri sonucunda ayrıca güvenlik çalışmaları giderek interdisipliner bir yapıya bürünmüş ve sosyoloji, psikoloji, antropoloji, iktisat ve diğer birçok disiplinin dahil olduğu bir alana evrilmiştir.

Realizmin tanımlayıcı ve normatif yeterliliğine şüpheyile yaklaşan liberal ve neoliberal kurumsalcı yaklaşımlar ise savaş ve askerî çatışma gibi uluslararası güvenlik tehditlerinin küreselleşme, demokratik barış, liberal

uluslararası kurumlar, karşılıklı bağımlılık ve uluslararası hukuk gibi parametreler yoluyla yok olacağını ve bunlar aracılığıyla küresel barışın tesis edileceğini savunmuştur.¹

1970'li yıllardan sonra güvenlik yazınındaki görünürlüğü pekişen ve bu dönemde Üçüncü Büyük Tartışma'da (*Neo-Neo Debate*) neo-realizmle birlikte yerini alan neo-liberalizm, realist söylemi bütünüyle göz ardı etmeyerek uluslararası sistemin anarşik yapısını kabul eden bir duruş sergilemiş ve tıpkı realizmde olduğu gibi bu yapı altında devletlerin ana aktör olduğu tezine itiraz etmemiştir. Ancak neo-liberalizmin realizme temel eleştirisi devletlerin tek ve yekpare olmaktan ziyade plüralistik aktörler olduğudur. Devletlerin otoriter ya da demokratik yönetim yapısı, kurumların işleyişi, politika yapım sürecine dahil olan siyasi aktörler ve toplumsal taleplerin uluslararası güvenlik gündemini belirleyebileceği düşüncesi liberal teorilerin realizmden ayrılan asıl noktası ve buraya yönelttiği eleştirisidir (Moravcsik, 1997: 513-517). Bunun yanında, küreselleşme trendinin dünya politikasında giderek daha görünür hale gelmesi sonucunda liberal teoriler, devletin yanı sıra sivil toplum kuruluşları ve çok uluslu şirketlerin artan görünürlüğüne dikkat çekerek realizmin uluslararası güvenliği açıklayıcı gücüne önemli bir darbe daha vurmuştur (Keohane ve Nye, 1997).

Liberalizm ve uluslararası güvenlik arasındaki ilişkiye ışık tutan kimi düşünceler, küresel barış ve devletler arası iş birliği durumunun altında yatan temel neden olarak devletlerin ideolojisini işaret etmektedir (Haas, 2005: 1-3). Felsefi altyapısı Immanuel Kant'a kadar uzanan bu düşünce seti, liberal demokrasilerin diğer ideolojilere sahip devletlerle kıyaslandığında daha barışçıl olduğu ve birbiriyle savaştığı tezini savunarak iddialı bir ampirik veri ortaya koymaktadır (Doyle, 1986: 324-326). Christopher Layne ve Sebastian

1 Liberalizm ve neo-liberal kurumsalcı teorilerin söz konusu argümanları için; Michael W. Doyle, "Liberalism and World Politics" isimli makalesinde Immanuel Kant'ın fikirlerinden yola çıkarak modern liberalizmin devlet davranışlarında barışçıl bir dış politika yapımını öne çıkardığı gerekçesiyle liberal devletlerin uluslararası barışı teşvik ettiği ve savaşlardan kaçındığını ileri sürmektedir. Doyle'un demokratik barış tezine benzer bir şekilde, John M. Owen, "How Liberalism Produces Democratic Peace" makalesinde liberal ideoloji ve demokratik kurumlara sahip devletlerin liberal demokrasiler arasındaki potansiyel savaş ve çatışmaları engellediği fikrini savunmaktadır. Öte yandan, Robert Keohane ve Joseph Nye, "Power and Interdependence" adlı eserde "Karmaşık Karşılıklı Bağımlılık" kavramsallaştırmasını kullanarak devletler arasındaki etkileşim ve bağımlılığın giderek yoğunlaştığı tezini ileri sürmektedir. Keohane ve Nye'a göre küreselleşme sonucu devletler arasındaki kanalların çoğalması, transnasyonel ilişkilerin ilerleme kaydetmesi ve uluslararası kurumların artan etkisiyle beraber askeri alanın bir politik araç olarak etkisinin azalmış ve ekonomik araçlar ön plana çıkmıştır. Buna yaklaşıma göre ekonomik ve diğer askeri olmayan araçlar devletler arasındaki işbirliği ihtimalini kuvvetlendirmiştir. Francis Fukuyama "Liberal Democracy as a Global Phenomenon" isimli çalışmasında realizmin güç arayışı ve objektivite vurgusuna eleştiride bulunarak devlet ideolojilerinin onların davranışları üzerinde etkisi olduğunu iddia etmekte, realizmin aksine devletlerin ulusal çıkarlarının ve tehdit algılamalarının ideolojilerle beraber değişebileceğini düşünmektedir.

Rosato gibi realist teorisyenler tarafından sert eleştirilere maruz kalmasına rağmen bu tezin liberalizmin uluslararası güvenlik alanındaki en güçlü argümanları arasına yerleştiği söylenebilir (Layne, 1994: 5-8; Rosato, 2003: 585). Bu teori aynı zamanda klasik liberalizmin birey merkezli düşüncesinden yola çıkarak insan hakları konusunun devletlerin güvenlik stratejilerini şekillendirdiğine de dikkat çekmektedir. Aydınlanma Çağı liberal düşünürlerin savunularından olan devletin birey tarafından yaratıldığı ve bireyin güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğu düşüncesi 21. yüzyıl liberal teorisinde devamlılığa oturarak devletle kıyaslandığında birey güvenliğinin sağlanmasını önceliğini savunmayı sürdürmektedir (Dunn, 1950). Nitekim liberalizmin birey güvenliğini sağlamayı hedefleyen uluslararası norm ve kuralların inşa edilmesi gerekliliğine yaptığı vurgu da küresel istikrarın göz ardı edilemez bir parçasıdır (Axelrod ve Keohane, 1985: 225-236). Devletler arası kolektif güvenlik sisteminin oluşturulması ve merkantalizmden uzaklaşarak uluslararası ticaretin serbestçe yürütülmesi, liberal teorilere göre ve realizmin savunularının aksine küresel çatışma ve savaş riskini en aza indirmektedir (Walker ve Rousseau, 2010: 24).

Güvenlik tehditlerinin tanımlanması hususunda liberal teorilerin geleneksel yaklaşımlara eleştirileri, güvenlik çalışmaları disiplinin gelişimine büyük bir katkı sunmaktadır. Buna rağmen, özellikle metodolojik anlamda realizm ve liberalizmin güvenlik tehditlerini açıklamada ortak paydaşa sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Liberal teoriler güvenliğe ilişkin yaklaşımlarında tıpkı realizm gibi pozitivist bir rota takip etmekte ve eleştirel güvenlik yaklaşımlarının aksine her iki teori de rasyonel teoriler olarak isimlendirilmektedir (Keohane, 1988: 379-386). Bu çerçevede, güvenlik çalışmalarında realizm ve liberalizmin pozitivist yönteminden uzaklaşan ve güvenlik yazınının paradigma değişimini hızlandıran teorilerin başında inşacı teori gelmektedir. Geleneksel ve eleştirel olarak ikiye ayrılabilen inşacılık post-pozitivist bir metodolojiyle materyalist analizlere karşı durarak realizmin ve liberalizmin rasyonelitesini eleştirmektedir (Buzan ve Hansen, 2009: 35-36). Kültür, inanç, norm ve fikir gibi düşünsel faktörlerin güvenlik gündemini belirlediği inancıyla inşacı teori güvenlik ve kimlik arasında bir bağ kurmaktadır. İnşacı teori, ulusal kimliğin inşasında ve bu sürecin güvenlik gündemine olan etkilerinde geleneksel güvenlik yaklaşımlarının karşı durduğu parametreler olan ve rasyonel teorilerin bilimsel yöntemlerle test edememekle suçladığı siyasi söylem ve anlatıların uluslararası güvenlik üzerinde önemli yeri olduğu argümanına sahiptir (McDonald, 2008: 63).

İnşacı bir perspektifle materyalist tehdit analizine karşı duran Kopenhag Okulu, güvenliği tartışmaya açık (*Contested*) bir kavram olarak tanımlayan

ve salt devlet merkezli bakış açısından uzaklaştıran eleştirilerin başında gelmektedir. Yalnızca savaş ve güç odaklı güvenlik yorumlamalarının uluslararası güvenlik problemlerini çözüme konusunda yetersiz kalacağıının altını çizen Kopenhag Okulu, güvenliğin gündemini genişleterek askerî, politik, ekonomik, toplumsal ve çevre olmak üzere beş farklı sektöre ayırtırmaktadır. Başvurduğu bu yöntemle Kopenhag Okulu güvenliğin referans objesinin sayısını çoğaltmaktadır. Tıpkı geleneksel güvenlik yaklaşımlarında olduğu gibi askerî güvenlik gündemini göz ardı etmeyen Kopenhag Okulu'nu bu duruşuyla güvenlik çalışmaları yazınında yeni yaklaşımlar ve geleneksel bakış açısı ortasında konumlandırmak yanlış olmayacaktır. Bu yönüyle güvenliğin ikiliği anlayışını benimseyen okul, devlet güvenliğini egemenlikle ilişkilendirirken toplumsal güvenliği kolektif kimlikle bağdaştırmaktadır.

Bu perspektife göre askerî güvenlik sektöründe referans objesi devletin kendisidir. Bir devletin saldırı/savunma kapasiteleri ve karşılıklı tehdit algılamaları askerî güvenlik sektörünün başlıca gündemini oluşturmaktadır. Bununla beraber, devletler arasındaki güç kullanımı ya da güç kullanım tehdidi de askerî sektörden kaynaklanan bir güvenlik problemine dönüşmektedir (Buzan, 1983: 76). Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle büyük güçler rekabeti kısa bir süre için sonlansa da Asya, Latin Amerika ve Ortadoğu'daki bölgesel gerilimler Kopenhag Okulu'nun askerî güvenlik sektörü üzerindeki ısrarının nedenlerinden biridir. Güç dengesinin korunması amacıyla Soğuk Savaş sonrasında küresel düzeyde silah üretiminin yeniden yükselişe geçmesi ve konvansiyonel silahlanma yarışının durmaksızın devam etmesi geleneksel yaklaşımlarda olduğu gibi Kopenhag Okulu'nun askerî tehditleri teorik öncelikleri arasında tutmasındaki ayrı bir motivasyon kaynağıdır (Buzan, 1991: 442-444). Kopenhag Okulu diğer bir güvenlik sektörü olarak sınıflandırdığı politik güvenliğe yönelik tehditleri ise egemenlik ve devletin ideolojisi ile ilişkilendirmektedir. Bir devletin kurumsal istikrarı, yönetim sistemi ve yine devlete otorite yetkisi ve meşruiyet kazandıran ideolojisi politik güvenlik sektörü çerçevesinde sınıflandırılmaktadır. Devlet doğasının politik bir entite olması politik sektördeki tehditleri en az askerî tehditler kadar önemli hale getirmektedir (Buzan, 1983: 77).

Kopenhag Okulu'na göre, ekonomik güvenlik sektörü, bir devletin kabul edilebilir oranda refah seviyesine ulaşması ve finansal istikrarı için ekonomik kaynaklara engelsiz erişim sağlayabilmesidir. İthalat kısıtlamaları ve finansal manipölasyon gibi eylemler ekonomik güvenliğe ilişkin tehditler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, bir devletin ekonomik gücü ve askerî kapasiteleri arasındaki doğal ilişki, Kopenhag Okulu'nun farklı güvenlik sektörleri arasında kurduğu bağı kanıtlar niteliktedir (Buzan, 1983: 81).

Öte yandan, toplumsal güvenlik, dil, kültür, din, gelenek ve ulusal kimliği yansıtan kalıpların sürdürülebilirliğini sağlanması anlamı taşıırken, çevresel güvenlik yerel ve gezegensel seviyede biyoçeşitliliğin korunması kaygısıdır. Kopenhag Okulu tarafından deprem, sel, kuralık, salgın hastalık ve diğer benzeri konular çevresel güvenlik tehditleri sınıflandırmasına sokulurken, diğer güvenlik tehditleriyle mukayese edildiğinde çok daha ağır sonuçlara neden olabilecek güvenlik problemleri olarak aksettirilmektedir (Buzan, 1997:16-18; Buzan, 1983: 73-83).

Kopenhag Okulu'nun güvenlik gündeminin genişletilmesine ilişkin tutumu yukarıda değinilen sektörel genişlemeyle sınırlı kalmamıştır. Barry Buzan, Ole Wæver ve Jaap de Vilde gibi okulun önde gelen teorisyenleri "Bölgesel Güvenlik Kompleksi" ve "Güvenlikleştirme" gibi iki önemli kavramı güvenlik çalışmaları literatürüne kazandırarak güvenlik tehditlerinin yorumlanmasında yeni bir sayfa daha açmıştır. Bölgesel güvenlik kompleksi tanımına göre, belirli coğrafi bölgelerdeki güvenlik dinamikleri giderek birbirlerine daha bağlı hale gelmekte ve bölgesel seviyede beliren tehditler küresel güvenliğin bütününe etkileyecek bir yapıya doğru evrilmektedir (Buzan ve Wæver, 2003). Güvenlik sektörleri ve bölgesel güvenlik kompleksi ile doğrudan bağlantılı olan güvenlikleştirme ise söylemsel olarak bir tehdidin inşa edilmesidir. Güvenlikleştirme süreci ile belirli bir olay ya da aktör, söz edimi (*Speech Act*) ile bir referans nesnesine yönelik varoluşsal tehdit sınıflandırmasına sokulmakta ve bu tehdit vurgusuna yönelik gündelik politikalar askıya alınarak acil durum politikaları belirlenmektedir. Bu teoriye göre, güvenlik gündemine alınan konunun gerçekte varoluşsal bir tehdit olmasına gerek olmayıp güvenlikleştirme sürecine başvuran aktörler tarafından tehdit olarak gösterilmesi yeterli görülmektedir (Buzan, Wæver ve Vilde, 1998: 24-25).

Soğuk Savaş'ın hemen ertesinde geleneksel güvenlik yaklaşımlarının devlet merkezli pozisyonunu eleştiren diğer bir düşünce akımı Galler Okulu'dur. Eleştirel güvenlik yaklaşımları içerisinde kendisine yer bulan Galler Okulu, post-pozitivist bir duruşla ve teorilerin insan güvenliğini temin etmek gibi bir pratiği ve sorumluluğu olduğu düşüncesiyle hareket etmektedir. Güvenlik çalışmalarına en önemli katkısını *Özgürleştirme (Emancipation)* kavramı ile yapan Galler Okulu bu kavramı insanların birey ya da grup formunda serbestçe karar almasını engelleyen sınırlılıklardan özgür kılma olarak tanımlamaktadır. Savaş veya savaş tehdidi insan özgürlüğünü sınırlayan olgular olduğu gibi bu yaklaşıma göre fakirlik, kötü eğitim ve politik baskı gibi birçok konu da insan özgürlüğüne zarar vermektedir (Booth, 1991: 319). Geleneksel güvenlik argümanlarının aksine gerçek güvenliğin güç ya da düzen aracılığıyla değil, özgürleştirme yoluyla sağlanacağı düşüncesini benimseyen bu görüş

teorik olarak güvenlik kavramını özgürleştirme ile eşdeğerde görmektedir (Booth, 1991: 319). Yine geleneksel güvenlik teorilerinin başvurduğu bir yöntem olan iç-dış politika, ülke içi düzen-uluslararası anarşi, ütopyacılık-realizm ve yüksek-alçak politika gibi ayrımların özgürleştirme ile kaybolacağını savunan bu teoriye göre politika ve güvenlik, devlet odaklı değil etik ve birey merkezli bir yapıya kavuşmalıdır (Booth, 1991: 322).

1990'lı yıllardan sonra eleştirel güvenlik yaklaşımları, yalnızca Galler Okulu ile sınırlı olmayıp post-kolonyalizm ve post-yapısalcılık gibi düşünce akımları da güvenlik tehdidi algılamalarına yeni bir katkı sunmuştur. Öteki eleştirel yaklaşımlar gibi bilginin üretiminde pozitivist metodolojiyi reddeden post-yapısalcılık, realizmin güvenlik tanımlamasındaki üst anlatıya ve objektiviteye karşı çıkmaktadır. Buna göre güç, devlet ve anarşi mantığını merkezine alan realist teoriler, güvenlik çalışmaları disiplini bu kavramlarla kısırlaştırmakta ve ulus-ötesi aktörlerin güvenlik algılamalarındaki rolünü göz ardı ederek bireylere karşı ortaya çıkan tehditleri yok saymaktadır. Bu haliyle post-yapısalcılığın geleneksel yaklaşımlarla ilişkisinde güçlü bir etik imada bulunduğu da gözlemlenmektedir (Malik, 2015: 41). Geleneksel güvenlik yaklaşımlarına yönelik eleştirilerinde post-yapısalcılık ile ortak paydaşa sahip olan post-kolonyalizm egemen devletler arasındaki askerî güvenlik algılamalarının baskınlığı nedeniyle eski koloni devletlerin karşı karşıya kaldığı güvenlik problemlerin göz ardı edildiği düşüncesi temelinde bir güvenlik yorumlaması üretmektedir (Malik, 2015: 41-42). Yalnızca büyük güçleri analiz merkezine alan geleneksel teorilere karşı bu yaklaşıma göre Afrika, Asya ve Güney Amerika devletlerinin bağımsızlıklarını kazandığı post-kolonyal süreçte devlet inşasının Batı yaklaşımlarıyla yürütülmesi bu toplumlarda kronik ve yerleşik hale gelen politik, kurumsal ve toplumsal güvenlik tehditlerini beraberinde getirmiştir (Ayoob, 1995: 21). Bu nedenle, yalnızca Avrupa merkezli bakış açısıyla uluslararası güvenliği anlamlandırmaya çalışmanın tarihsel gerçekliği çarpıtma tehlikesini ortaya çıkaracağı ve Küresel Güney'in karşılaştığı tehditlere karşı koyma konusunda yetersiz kalacağı düşüncesi post-kolonyalizmin temel argümanları arasına yerleşmiştir (Barkawi ve Laffey, 2006: 329-334).

21. Yüzyılda Uluslararası Güvenliğin Yeni Gündemi

Liberal Uluslararası Düzenin Krizi ve Düzene Yönelik Tehditler

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ABD ve siyasi müttefikleri, ekonomik açıklık, çok taraflı uluslararası kurumlar, güvenlik iş birliği ve demokratik değerler üzerine kurulu liberal uluslararası düzen inşa etme çabasına girişmiştir.

Bu düzen aracılığıyla, Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği liderliğindeki komünizm merkezli sisteme karşı serbest piyasa ekonomisi ve ortak kurallar dizisiyle birbirine bağlı liberal demokrasilerden oluşan bir dünya düzeni yaratmak hedeflenmiştir. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sonuyla beraber ilk etapta liberal düzenin önündeki engeller tamamen yok olmuş ve demokratik yapıya sahip olmayan Doğu Asya, Doğu Avrupa, Latin Amerika ve diğer coğrafyalardaki devletlerin çoğunluğu hızlı demokratik geçişler yaparak açık dünya ekonomisine entegre olmaya başlamıştır. 20. yüzyılın sonuna gelindiğinde, NATO ve Avrupa Birliği'nin genişlemesi, Dünya Ticaret Örgütü'nün kurulması ve G20'nin küresel merkez sahneye çıkışı gibi birçok farklı gelişmeyle liberal uluslararası düzenin ilerleyişi dünya politikasının bütününe kapsayacak şekilde ve ivme kaybetmeden devam etmiştir. Yine aynı dönemde liberal uluslararası düzenin en önemli parçaları haline dönüşen devletler arası çok taraflı iş birliği, çevre, sağlık ve insan hakları konusu gibi birçok alanda gelişme göstermiştir. Dahası, liberal uluslararası düzene ilişkin entelektüel ve akademik tartışmaların sayısı özellikle Soğuk Savaş'ın sonuyla çoğalmış ve Francis Fukuyama gibi isimler ilerlemeci bir yorumlamayla yeni yüzyılda liberal demokrasi ve açık piyasa ekonomisinin önüne ideolojik bir rakip ya da engelin çıkamayacağı yönünde tartışmalı fakat oldukça iddialı varsayımlarda bulunmuştur.

21. yüzyılın başlangıcıyla liberal uluslararası düzenin ilerleyişine ve bu ilerleyişe destek sunan düşünelere karşı sert eleştirilerin sayısı vakit kaybetmeden artmıştır. Christopher Layne, Samuel Huntington, John Mearsheimer ve Charles Krauthammer gibi birçok isim, Amerikan liderliğindeki tek kutupluluğun ve onun öncülüğündeki liberal uluslararası düzenin devamlılığına oldukça şüpheyle yaklaşarak, 21. yüzyılda uluslararası güvenlik çevresinin çok daha kaotik bir yapıya doğru evrileceğini savunmuştur. Her şeyden önce, tek kutuplu uluslararası yapının yeni yükselen güçleri ortaya çıkaracağı düşüncesi ve çok kutuplu küresel yapıya geçişin kaçınılmaz olduğu fikri bu eleştirilerin hemen başındadır. Amerikan tek kutupluluğunu dünya sahnesinin gördüğü bir *illüzyon* ya da *kısa bir andan fazlası* olarak görmeyen ve tarihsel ampirik veriler ışığında çok kutuplu uluslararası düzene dair iyimser bir tablo çizmeyen güvenlik teorisyenlerine göre, bu dünya düzeni devletler arası ilişkilerde yanlış algılama ve hesaplamalara neden olarak dengeleme ve iş birliği mekanizmasını ortadan kaldırmaktadır (Layne, 1993: 5-10; Krauthammer, 1990/1991: 22-28). Söz konusu çok kutuplu yapı ayrıca revizyonist devletlerin saldırgan davranışlarına fırsat sunarak ve mevcut uluslararası düzenin yapısındaki değişimi kaçınılmaz kılarak küresel barış ve istikrarı bozan bir ortama zemin hazırlamaktadır (Waltz, 2000: 30-34).

Liberal uluslararası düzenin vaat ettiği barışçıl ve istikrarlı yapının, değişen uluslararası konjonktürle beraber 21. yüzyılda yerini küresel güvensizlik ortamına bıraktığı ve yine birçok farklı değişmeyle liberal düzenin bir kriz içerisine girdiğini iddia etmek yanlış olmayacaktır. Nitekim başta in ve Rusya gibi bölgesel büyük güçlerin liberal uluslararası düzene yönelik memnuniyetsizliği ve bu devletlerin yüzyılın başlangıcından beri Gürcistan, Kırım, Ukrayna, Tayvan ve Doğu in Denizi gibi blgelede revizyonist dış politika davranışlarıyla liberal düzenin yapısında değişim yaratma arzusu, krizin en önemli göstergelerindedir. Her iki devletin giderek güçlenen ekonomik, askerî ve stratejik kapasiteleri, liberal düzenin lideri konumundaki ABD ile küresel g geçişi tartışmalarını ön plana çıkarmakta ve her iki aktör buldukları bölgede hegemonya olabilme hedefiyle hareket etmektedir. Nükleer ve konvansiyonel silahlanmanın giderek yoğunlaştığı ve küresel silahlanma harcamalarının 2.24 trilyon dolara ulaştığı dünya politikasında in ve Rusya ABD'nin ardından en fazla askerî harcama yapan aktörler olarak çok kutupluluğa geçişi hızlandırmaktadır (SIPRI, 2023). Özellikle in'in ABD ile yoğun bir teknoloji rekabetine girmesi, satın alma paritesi gibi göstergelerde en büyük ekonomik g konumuna yerleşmesi ve 149 ülkeyi içine alan Kuşak ve Yol Projesi ile fikirsel ve kurumsal olarak liberal düzene alternatif bir uluslararası düzen yaratma girişimi ABD'nin bir önceki yüzyıldaki hegemonik üstünlüğüne görece olarak zarar verdiğini kanıtlar niteliktedir (Morrison, 2019). Bu durum ayrıca 21. yüzyılda ABD ve in arasında "Yeni Soğuk Savaş" tartışmalarını da güçlendirerek uluslararası düzenin bütününde bir değişim sinyaline dönüşmektedir. ABD-in rekabetinin yanında Donald Trump yönetimi sonrası ABD'de izolasyonizme geri dönüş tartışmalarının g kazanması, tek taraflı dış politika yapımı, uluslararası kurumlardan ayrılma kararları ve liberal düzenin sürekliliğine yönelik isteksiz tutum, mevcut küresel düzendeki değişimi hızlandıran dinamikler arasına yerleşmiş bulunmaktadır.

Büyük gler arasındaki küresel g geçişinin yanında, liberal düzenin sürekliliğine ilişkin şüpheleri güçlendiren diğer bir durumunun Avrupa siyasetinde de gözlemlenebilir hale geldiği görülmektedir. 1990'lı yıllarda liberal galaksinin parlayan yıldızı olarak tanımlanan Avrupa bölgesi, 2000'li yılların ortalarından itibaren birtakım varoluşsal sorunlarla ve liberal entegrasyona karşı görünürlük kazanan güvenlik problemleriyle karşı karşıya kalmıştır. 2005 yılında Avrupa Birliği Anayasası oluşturulması girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması, 2009 Euro Krizi, 2016 Brexit süreci, ye ülkelerin NATO'ya yönelik şüpheci tutumları ve bölge siyasetinde son yıllarda ağırlık kazanan yabancı düşmanlığı ve aşırı sağ eğilimlerin toplumsal ve siyasi tabanda yükselişe geçmesi söz konu problemlerin başını çekmektedir. Bazı Avrupalı karar

alıcıların illiberal bir tutumla göçmenleri suçlu, hastalık ve zehir gibi ifadelerle itham etmesi ise güvenlik tehdidin büyüklüğünün ve liberal düzenin devamlılığına yönelik soru işaretlerinin özellikle toplum ve kimlik temelli boyutlarıyla hangi aşamaya geldiğini gösterir niteliktedir (Kingsley, 2018).

2001 Afganistan ve 2003 Irak Savaşı, liberal küresel düzen ve uluslararası güvenlik paradigmasındaki radikal dönüşümleri beraberinde getiren gelişmelerin diğer bir sacayağıdır. ABD'nin söz konusu iki devleti liberal demokrasiye dönüştürme söylemini kullanarak askerî müdahalede bulunması, bölgesel ve uluslararası seviyede sonu gelmeyen istikrarsızlığı ortaya çıkarmıştır. Arap Baharı sürecini takiben bölgenin neredeyse bütününde iç savaş, vekâlet savaşı, başarısız devlet, devlet dışı silahlı aktör ve özel askerî şirket olgularının giderek gündem kazanması, uluslararası güvenliğin bütününde değişime neden olan yeni ve karmaşık bir düzen potansiyelini ortaya koymaktadır. Öte yandan, 11 Eylül Saldırıların ardından devletler için en önemli güvenlik tehditleri arasına yerleşen küresel terörizm, radikalleşme ve aşırıcılık tehdidi, liberal uluslararası düzene en büyük meydan okumalardan biri haline gelmiştir. Terörizm tehdidi günümüzde özellikle Sahraaltı Afrika, Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Güney Asya bölgelerinde yoğun bir şekilde varlığını göstermektedir. Bu bölgelerle kıyaslandığında sayısı daha az olmasına rağmen terörizm bireysel ve örgüt formlarıyla Batılı devletlerin ulusal güvenlikleri için de en önemli güvenlik tehditleri arasına yerleşmiş durumdadır (Global Terrorism Index, 2023: 3). Bu çerçevede, 21. yüzyılda küreselleşmenin tetiklediği kimlik farklılıkları, kültürel çatışmalar ve dini ayrışmaların özellikle Afrika ve Ortadoğu olmak üzere farklı coğrafyalardaki iç savaşların, etnik çatışmaların ve terörizmin bir kaynağı haline geldiği görülmektedir. Küreselleşme günümüzde ulaşım, iletişim ve teknolojik alanlarda sayısız avantajı beraberinde getirir de ve yarattığı devletler arası karşılıklı bağımlılık sayesinde yeni bir dünya savaşı ya da bölgesel askerî çatışma riskini en aza indirir de terörizm, etnik çatışmalar, ulus aşırı suçlar, kitle imha silahlarının yayılımı, insan kaçakçılığı ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi konuları 21. yüzyılın başlıca güvenlik tehditlerine dönüştürerek liberal uluslararası düzenin devamlılığına engel oluşturmaktadır (Cha, 2000: 394). Birbirlerinin ayrılmaz parçası olarak tanımlanan küreselleşme ve liberal uluslararası düzen arasındaki ilişki bu yönüyle 21. yüzyılda giderek bir paradoksa dönüşerek önceki yüzyıllarda benzerine rastlanmayan ve hem bireylere hem devletlere karşı yeni tehditlerin doğuşuna ortam hazırlamaktadır.

Modern Teknolojik Gelişmelerin Uluslararası Güvenlik Alanına Yansımaları

Teknolojik gelişim ve bilimsel yenilikler 21. yüzyılda siyasi, toplumsal, ekonomik ve askerî ilerlemenin itici gücüne dönüşmüştür. İletişim, ulaşım, sağlık, eğitim ve tarım gibi birçok alanda, gerek bireylerin gerekse devletlerin eylemlerine sayısız avantaj sağlayan teknolojik gelişmeler çok boyutlu etkileri gereği karar alım süreci, siyasi katılım ve siyasi iletişim yapısında da büyük bir devrim yaratmıştır. Modern teknolojik araçların kullanımının yaygınlaşması bilgiye erişimde kolaylık sağlayarak, üretim verimliliğini artırarak ve modern dönem zorluklarına yenilikçi çözümler sunarak günlük yaşam üzerinde derin ve olumlu bir etki yaratmıştır. Ekonomik faaliyet ve istihdam biçimlerinin gelişimine olanak sağlayan modern teknolojiler ayrıca kişisel ve profesyonel ortamlarda iletişim kurma ve iş birliği yapma şeklini değiştirerek coğrafi mesafe fark etmeksizin diğer aktörlerle bağlantı kurabilmeyi çok daha kolay ve verimli hale getirmiştir.

Modern teknolojilerin ön alınamaz gelişimi ve dijitalleşme trendinin aşamalı olarak hayatın her alanına yayılması, teknoloji ve güvenlik arasındaki ilişkiyi güçlendiren bir durumu ortaya koymaktadır. Nitekim teknolojik ilerlemeler, güvenlik tehditlerine bütünüyle yeni bir form kazandırmakta ve bu tehditlerin fiziksel ortamdan sanal ortama geçişini hızlandırarak tehdidin maiyetini giderek bulanıklaştırmaktadır. 21. yüzyılda kullanımı giderek yaygınlaşan iletişim teknolojileri, bilgi teknolojileri, robotik teknolojiler, uzay teknolojileri, otonom sistemler ve yapay zekâ ülke içi ve uluslararası seviyede güvenliğin inşasına yönelik geçmişte benzerine rastlanmayan yeni güvenlik tehditlerinin ortaya çıkışına zemin hazırlamaktadır. Bununla beraber, devletlerin güç kapasitelerinde köklü değişiklikler yaratan bu teknolojiler küresel güç dengesini yeniden düzenleyen bir yapıyı ortaya koymaktadır. Yeni dönemde devletlerin teknoloji yarışı, uluslararası ve bölgesel seviyedeki jeopolitik rekabeti geçmişe nazaran daha çok daha özgün hale getirmektedir.

Yeni teknolojilerin en belirgin dönüşüm yarattığı alanların başında askerî güvenlik sektörü yer almaktadır. 21. Yüzyılda savaş karakteristiğinde büyük bir değişim yaratan teknolojik ilerlemeler birçok devletin ulusal güvenlik gündeminin öncelikli maddeleri arasına yerleştiği gibi uluslararası sistemin sürdürülebilir istikrarı açısından yeni meydan okumaları somut hale getirmektedir. Küresel silahlanma yarışında devletler bir taraftan kuantum ve yapay zekâ teknolojilerini ordu kuvvetlerine hızla entegre etmeye çabalarken, diğer taraftan savaş sahasında üstünlük kurabilmek amacıyla otonom ve hipersonik silah sistemleri gibi askerî araçlara büyük bir yatırım yapmaktadır.

Söz konusu teknolojiler aracılığıyla istihbarat, keşif, gözetleme ve propaganda kabiliyetlerini güçlendiren devletler aynı zamanda askerî lojistik ve siber operasyon yürütebilme yeterliliğini de giderek bu teknolojilerle bütünleşik hale getirmektedir (Sayler, 2022: 1-2). Bahse konu teknolojik ilerlemelerle beraber siber savaşın ve bilgi savaşının yükselişi, Clausewitz gibi geleneksel savaş teorisyenlerinin şiddetin savaşın merkezi olduğu fikrine de açıkça meydan okur hale getirmektedir. Bunun nedeni, 21. yüzyılda teknolojinin savaş alanında şiddet içermeyen fakat karmaşık tehdit formlarını ortaya çıkaran çatışma biçimlerine ortam yaratmasıdır. Teknolojinin gelişimiyle savaş sahasında yaşanan bu dönüşüm hibrit savaş ya da dördüncü nesil savaş olarak isimlendirilen yeni yöntemlere başvurulması sonucu doğurarak savaşı çok daha karmaşık ve modern tedbirler almayı gerektiren bir duruma getirmiştir.

Savaş sahasında “oyun değiştirici” (*Game Changing*) olarak isimlendirilen modern teknolojiler, devletlerin konvansiyonel silah sistemlerinin ayrılmaz bir bileşenine dönüştüğü gibi nükleer ve stratejik silahların da vazgeçilmez birer parçası haline almaktadır. Bu yönüyle yeni nesil teknolojiler, mevcut durumda birçok askerî silah sistemini akıllı ve insansız araç sınıfına sokarken bunların savaş alanındaki kullanımını daha hızlı ve otonom karakteristiğe büründürmektedir. Devletler arası ve asimetrik savaşlarda çatışmayı tırmandırması ve bunlara karşı koyacak politika ya da normların henüz yeterli seviyede oluşturulamaması modern savaş teknolojilerinin yarattığı yeni tehditlerin başında gelmektedir (Boulain, Brockmann ve Richards, 2020: 1). Bunun yanında, otonom silah sistemlerinin savaş hukuku ve uluslararası insancıl hukukun yerleşik anlayışında değişime neden olması, hipersonik silahların mevcut savunma sistemlerinin caydırıcılığını etkisiz bırakması, yapay zekâ sistemli silahların insan kontrolü dışında devreye girme ihtimali ve askerî etik normlara dair yeni kaygılara neden olması uluslararası güvenlik ortamındaki istikrarsızlığı pekiştirecek bir dinamik yaratmaktadır (Klare, 2018; Sagan, 2016: 6-10).

Modern teknolojilerin devletlerin askerî doktrin ve sistemlerine entegrasyonu, savaşın doğasındaki değişimi de giderek hızlandırmaktadır. Gelişen teknolojilerle birlikte gelecekteki savaşlarda (*Future Warfare*) geleneksel ordu ve insanların yerini yapay zekâ ve robotların alacağı ve günümüzle kıyaslandığında çok daha ölümcül silahların savaş sahasında kullanılacağına ilişkin politik senaryoların sayısı her geçen gün artmaktadır (Chin, 2019: 774). Bu minvalde kuantum hesaplama, otonom makineler ve dijital haberleşme araçlarının giderek azalan maliyeti ve kolay ulaşılabirliği nedeniyle savaş sahasındaki kullanımına daha fazla öncelik verileceği düşünülmektedir. Daha da önemlisi, bu teknolojilerin askerî karar alım sürecine dahil edilmesiyle savaşın hızının katlanarak artacağına ilişkin savaş teorisyenleri ve uzmanlar

arasında bir görüş birliği mevcuttur. Hiper savaş ya da radikal savaş olarak da isimlendirilen bu ortamda şiddetin, bilginin, veri transferinin ve karar alım sürecinin geçmişte hiç olmadığı kadar hızlı değişeceği varsayılmaktadır (Ryan, 2022: 32; Ford ve Hoskins, 2022: 11). Yapay zekâ algoritmaları ve makine öğreniminin gelişimiyle silah sistemlerinin çok daha karmaşık görevleri insan müdahalesine ihtiyaç duymadan tamamlayacağı ve yine savaş sahasında gerçek zamanlı ve anlık kararlar alabileceği ortaya konulan projeksiyonlardan bir diğeridir (Weiss, 2021: 323-325; Ryan, 2022). Hâlihazırda ABD ve Çin başta olmak üzere birçok devletin bu teknolojilere büyük bir önem verdiği ve savunma bütçelerinden bunlara önemli miktarda pay ayırdığı bilinmektedir. Nitekim modern teknolojilerle iç içe geçen savunma sanayii sektörü günümüzde birçok devletin ekonomik gelişiminin, büyük stratejilerinin ve stratejik hesaplamalarının en önemli parçaları arasına yerleşmiş durumdadır.

Askerî güvenlik sektörünün yanı sıra modern teknolojilerin yeni güvenlik tehditlerine neden olduğu diğer alanlar ekonomi ve finansdır. Ekonomi ve finans sektörlerinin dijital teknolojilerle iç içe geçmesi ve ekonomik altyapı sistemlerinin dijital teknolojilerle bina edilmesi bu alana özgü yeni tehditleri beraberinde getirmektedir. Günümüzde siber saldırıların birçoğunun ekonomik motivasyonlarla yürütülmesi bu alanda gerek veri güvenliğinin gerekse siber güvenliğin hassas bir biçimde sağlanması gerekliliğini zorunluluk haline dönüştürmektedir. Bu kaygıyla birçok devlet, ulusal ekonomilerine karşı ortaya çıkabilecek tehditleri bertaraf edebilmek amacıyla siber güvenlik stratejileri belirlerken, uluslararası örgüt ve kuruluşlar da dijital teknolojilerle iç içe geçen küresel ekonomi güvenliğinin tesisi için modern tedbirler almak durumundadır. Birleşmiş Milletler verilerine göre, günümüzde 110'dan fazla devlet, ekonomi güvenliğini sağlayabilmek amacıyla siber güvenlik stratejisi belirlemiş, yine bunların birçoğu finansal ve ekonomik motivasyonlarla yürütülen saldırılara karşı koyabilmek için siber güvenlik takımları oluşturmak durumunda kalmıştır (UNCDF, 2020: 5).

Kovid-19 salgını sonrası çalışma biçiminde yaşanan değişiklikler ve bu süreçte dünya genelinde uzaktan çalışma yöntemine ağırlık verilmesi, siber saldırıların daha büyük bir tehdit haline geldiğini gösterir niteliktedir. Salgın süreciyle beraber siber saldırıların sayısının %400 artış göstermesi ve bu süreçte siber suçların altı trilyon dolarlık ekonomik zarara neden olması, tehdidin maiyetinin açık bir göstergesidir (UNCDF, 2020: 9; UNDP, 2022: 67). Öte yandan, dijital ortamda sanal para birimlerinin kullanımının giderek yaygınlaşması ancak bunlara özel yasal düzenleme ya da hukuki altyapının henüz yeterli seviyede oluşturulmaması, bu mecrada ulus aşırı kara para aklama, organize suç faaliyetleri ve benzeri birçok yasadışı faaliyetin yürütülmesine

zemin hazırlayarak, gerek devletlerin ekonomik istikrarına gerekse uluslararası ekonomi güvenliğine her geçen gün daha fazla tehdit oluşturur hale getirmektedir (Atlantic Council, 2023). Gelişmemiş ya da gelişmekte olan kimi devletlerin siber güvenlik altyapısını oluşturabilecek yeterli finansal ve bilgi kaynağının bulunmaması ise bir bütün olarak küresel ekonomi güvenliğinde daha fazla istikrarsızlığa neden olabilecek ve bu ülkelerin kırılğan olan ekonomilerini gelecek dönemlerde daha da zayıflatacak bir potansiyel yaratmaktadır (UNCDF, 2020: 10).

Birey güvenliği özelinde modern teknolojiler, birçok açıdan insan hayatını kolaylaştırmayı ve daha iyi bir seviyeye taşımayı vaat etmektedir. Buna rağmen, modern teknolojik atılımlar özellikle geri kalmış ülkelerde insani güvenlik alanında yeni zorluk ve riskleri ortaya çıkarmaktadır. Başta bazı Afrika ve Asya toplumları olmak üzere tüm dünya, kötü amaçlı yazılım ve sosyal medya dolandırıcılığıyla her geçen gün daha fazla karşı karşıya kalmaktadır. Bu alanda yürütülen propaganda ve siber casusluk gibi yöntemlerin yanı sıra, elektrik hatları ve su sistemlerine siber saldırıların düzenlenmesi, yine çok sayıda insani krize neden olmaktadır. Çocuk istismarı, çevrimiçi radikalleşme, nefret söylemleri ve terör örgütlerine katılım gibi tehditler, teknolojik ilerlemelere bağlı olarak insani güvenliğe küresel çapta ortaya çıkan meydan okumalara evrilmektedir (UNDP, 2022: 67-69).

2023 yılı verilerine göre tüm dünyada 4.8 milyardan fazla insanın sosyal medya hesabı kullanması, elektronik dolandırıcılık, kötü amaçlı yazılım, dezenformasyon ve sahte hesap gibi tehditlerin yarattığı etkiyi de uluslararası seviyede çok daha geniş bir alana yaymaktadır (Statista, 2023). Artan kullanımının tersine yeni teknolojik araçlara erişim konusu da güvenlik tehdidine dönüşmektedir. Küresel çapta birçok toplumun altyapı ve ekonomik yetersizlikler nedeniyle yeni teknolojilere erişim sağlayamaması fırsat eşitliğine zarar vererek insani güvenliğe teknolojik gelişmeler çerçevesinde yeni bir tehdit alanı yaratmaktadır (UNDP, 2022: 73). Tüm bunların yanında, teknoloji ve istihdam arasındaki ilişki de uzun yıllardır bir spekülasyon olarak aksettirilmesine karşın kaçınılmaz bir gerçekliğe doğru evrilmektedir. Bilgisayar algoritmalarının birçok meslekte insanlardan daha iyi performans gösterebilecekleri bir noktaya ulaşması istihdam sorununu büyük bir tehdit haline getirir niteliktedir. Price Waterhouse Cooper ve Bank of England gibi otoriter kurumların tahminleri robotik teknolojilerin yakın vadede milyonlarca insanı işsiz bırakacağını varsaymaktadır. Risk altında olanların genellikle düşük ücretli ve düşük yetenek gerektiren meslekler olması ise uluslararası alanda yeni bir ekonomik güvensizlik durumunu ortaya koymaktadır (Elliot, 2015).

Devletler ve büyük teknoloji Őirketlerinin giderek karmaşık hale gelen ilişkisi, teknolojik gelişmelerin uluslararası güvenliğe yansımalarının diğer bir parçasını oluşturmaktadır. Google, Apple, Facebook, Huawei, Alibaba, ByteDance, TikTok gibi Amerikan ve in menŐeili büyük teknoloji Őirketlerinin faaliyetleri, siber egemenlik konusunu tartiŐmaya açmakta ve söz konusu Őirketler toplumsal, ekonomik ve ulusal güvenlik alanlarında giderek daha fazla söz sahibi olmaktadır. Hâlihazırda Şirketlerin bu durumu ABD-in rekabeti çerçevesinde geleneksel jeopolitik bir paradigmayla değerlendirilmesine rağmen bahse konu Şirketlerin tek başına yeni sanayi devrimini yönlendirecek, devletlerin ekonomik ve askerî gücünü belirleyecek ve toplumsal iliŐkileri yeniden tanımlayacak dinamikler üzerinde büyük bir etkiye sahip oldukları görülmektedir. Otonom hareket alanına sahip teknoloji Őirketlerinin g kullanımını fiziksel alandan ziyade dijital ortamda gerçekleŐtirmesi ise bu alandaki zayıf olan kontrolün gelecek dönemlerde daha da aşınması ihtimalini güçlendirmektedir (Bremmer, 2021: 120-125). Siyasi otoritenin devamlılığı ve fiziksel sınırların korunması kayĐısı devletlerin hala birincil önceliği olsa da bu Şirketlerin orta veya uzun vadede dijital ortamlar aracılığıyla devletlerin askerî ve ekonomik stratejilerini daha fazla belirleyeceği kaçınılmaz bir gerçekliğe evrilmektedir (Bremmer, 2021: 128).

Çevresel Güvenlik Tehditleri

21. Yüzyılda güvenliğin gündeminin giderek genişlemesi sonucunda evre güvenliğine yönelik tehditler birey, devlet ve uluslararası sistem olmak üzere üç ayrı analiz düzeyinde değerlendirilmeye baŐlanmıŐtır. Özellikle iklim değişikliği, hava kirliliği ve ozon delinmesi gibi meselelerle ilk kez gündeme taŐınan evre güvenliği tartiŐmaları ağırlıklı olarak Soğuk Savaş sonrasında akademik tartiŐmalarda kendine alan bulduğu gibi hkmetlerin ve uluslararası kurumların karar alım gündemine yerleŐmesi de yine bu döneme denk gelmektedir. 1960'lı yıllarda Paul Ehrlich tarafından kaleme alınan "*The Population Bomb*" ve Lynn White Jr.'s'un yazdığı "*The Historical Roots of Our Ecological Crisis*" gibi çalışmalar evre güvenliği konusuna yönelik erken dönem analizler olarak değerlendirilmektedir. Ancak konuya ilişkin çalışmaların sayısının artışı son dönemlerde çevresel tehditlerin yoĐunlaŐan etkisiyle paralellik içerisinde. Nitekim 21. yüzyılın başlangıcıyla dikkate alınmayan bir konu olmaktan oldukça uzaklaşan evre problemleri ulusal güvenliğin tesisinde göz ardı edilemez bir unsur haline gelmiştir. Nüfus patlaması, biyoçeşitliliğin azalması ve iklim değişikliğinin yarattığı etkiler devletlerin güvenlik gündeminde giderek üst sıralarda kendine yer bulmaktadır (Matthews, 1989: 162-175). Konuyla ilgili kimi yaklaşımlar bu tehdidi bir adım

daha öteye taşıyarak çevresel güvenlik problemlerinin 21. yüzyılın en büyük tehdit kaynağına dönüşeceğini ve kıtlık, kuraklık ve diğer çevresel bozulmaların askerî ve politik gündemin önüne geçerek ulus-devletin bütünlüğüne zarar vereceğini ileri sürmektedir (Kaplan, 1994).

Belirli coğrafyalarda neden olduğu zorunlu göç, radikalleşme, çatışma ve savaş gibi durumlarla devletin varoluşsal bütünlüğüne doğrudan tehdit oluşturan çevre problemleri, küresel çapta sanayileşmenin hızlanması ve karbondioksit yayılımıyla birçok insanın ölümüne neden olmaktadır. Bu haliyle çevresel güvenlik tehditleri ve çevre sorunları, tüm insanlığın yüzleşmek durumunda kaldığı en güçlü ulus ötesi güvenlik problemleri arasına yerleşmiştir (Pişleag, 2016: 72). Deri kanseri, sıtma ve sarıhumma gibi sayısız hastalığa neden olan çevre tehditleri bu yönüyle insanın varoluşuna yönelik de büyük bir risk teşkil etmektedir (Hough, 2015: 213). Deprem, tsunami, sel, büyük atmosferik hava olayları, doğal kaynak kıtlığı ve yüksek sıcaklıklar gibi doğal felaketlerin yanında fakirlik, hızlı nüfus artışı ve düzensiz kentleşme gibi insan kaynaklı nedenler de çevresel güvenlik tehditlerinin önemli birer parçası haline gelmiştir. Bunlar arasında özellikle insan kaynaklı faktörler, 1800'lü yılların ortalarından itibaren son bin yılda örneğine rastlanmayan küresel sıcaklık artışına sebebiyet vermektedir. Bahse konu sıcaklık artışı hava, okyanus ve toprakta ısınmaya neden olarak atmosfer ve su kaynaklarında hızlı ve yaygın değişimleri meydana getirmiştir. Geçtiğimiz on yılda olumsuz etkileri çok daha somut hale gelen iklim değişikliğinin en çarpıcı örneklerinden biri ise şüphesiz ki 2016, 2020 ve 2023/ Temmuz yıllarının tarihin en sıcak yılları olarak kayıtlara geçmesidir (NASA, 2023).

Artan sıcaklıklar ve yükselen karbondioksit seviyesi, Grönland ve Antarktika bölgelerinde sırasıyla 279 ve 148 milyar ton buz kaybına neden olmuştur. Deniz seviyesinde yükselişe neden olan bu erimenin gelecekte yüz milyonlarca insanı yerinden etmesi ve devletler için trilyonlarca dolar ekonomik maliyete sebep olması beklenmektedir (NASA, 2023). Bunun yanında, karbon ve sera gazı salınımının giderek yoğunlaşması okyanusların asit oranlarındaki artış hızında yükselmeye neden olmaktadır. Salgın hastalıkların çoğalması, deniz seviyesinin yükselmesi ve bazı bölgelerin su altında kalma ihtimali gibi birçok olumsuz sonuç okyanuslardaki asit oranının artışıyla doğrudan ilişkilendirilmektedir (The US National Ocean Service, 2023). Bunun yanında, vahşi yaşam popülasyonunun 1970 yılından bugüne %69 oranında azalması, bir milyona yakın hayvan ve bitki türünün yok olma tehlikesi ve her yıl dünyada Kosta Rika büyüklüğünde tropikal orman kaybı yaşanması söz konusu tehdidin, geçmişle kıyaslandığında insanlık için daha büyük bir meydan okumaya evrildiğini göstermektedir (Patrick, 2021: 167).

İnsan kaynaklı çevresel tehditlerin biyoçeşitliliğe verdiği zarar ayrıca salgın hastalıkların birincil kaynağına dönüşmüş durumdadır. Nitekim doğa bilimciler son dönem araştırmalarıyla Sars, Ebola ve Korona virüsün de dahil olduğu vahşi hayvanlardan insana sıçrayan 200'den fazla patojenin varlığını belgelemiştir. Bu durum ilerleyen yıllarda tüm insanlığın salgın hastalıklarla daha fazla yüzleşeceğini açıkça göstermektedir (Patrick, 2021: 168).

Söz konusu gelişmeler çerçevesinde çevresel tehditleri daha kritik hale getiren ise gelişmişlik seviyesi fark etmeksizin her devleti etkileyecek olan sonuçlarıdır. Çevresel bozulmaların en olumsuz etkilerinin büyük ölçüde Batı dünyası dışında yaşanacağına ilişkin genel bir varsayım bulunmasına rağmen son dönem araştırmalar en az gelişmemiş devletler kadar gelişmiş devletlerin de bu süreçten etkileneceğini göstermektedir. Çevresel tehditlerin uzun vadede küresel ekonomik krizleri doğurmasıyla bölgesel gerilimlere ve devlet egemenliğinin aşınması neden olacağı bu araştırmaların bir diğer sonucudur.

Küresel evre problemleri ve iklim değişikliğiyle mücadelede uluslararası inisiyatiflerin ve devletler arası çok taraflı girişimlerin oldukça önemli bir hal aldığı aşıkârdır. Küresel seviyede etkisi artarak hissedilen insan kaynaklı evre problemlerinin önüne geçebilmek ya da olumsuz etkilerini azaltabilmek amacıyla devletler uzun yıllardır Montreal Protokolü, BM İklim Değişikliği ereve Sözleşmesi, Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması gibi farklı diplomatik girişimlerde bulunmaktadır (Maizland, 2022). Ancak söz konusu girişimlerin uygulanabilirliği ve etkinliği konusu tartışmaya açıktır. Özellikle Kyoto Protokolü ve Paris Anlaşması gibi kapsamlı çalışmaların şartlarının sanayileşmiş devletler tarafından pratiğe dökülememesi bu tartışmanın temel dayanağını oluşturmaktadır. Her şeyden önce Kyoto Protokolü'nün bağlayıcı unsurlarının yalnızca gelişmiş ülkelere zorunlu kılınması ve in ya da Hindistan gibi hızla sanayileşen devletlere herhangi bir şart koşmaması etkili bir sonuç alınabilmesinin önündeki engellerdendir. ABD'nin protokolü imzalayıp yürürlüğe sokmaması ve devam eden süreçte protokolden tamamen çekilmesi söz konusu sürecin işlerliğini kaybetmesine ortam hazırlayan diğer bir nedendir. Öte yandan, benzer durumun Paris Anlaşması için de geçerli olduğunu söylemek yerinde olacaktır. ABD'de Joe Biden yönetimi Paris Anlaşması'na ülkenin yeniden katılımını mümkün kılsa da Donald Trump yönetiminin anlaşmadan çekilmesi iklim değişikliği konusunun Amerikan iç politikasındaki dar siyasi tartışmalara gebe kalmasına neden olmaktadır (Maizland, 2022). Paris Anlaşması bağlamında ABD, in ve Rusya gibi büyük güçlerin birbirlerini suçlayıcı imalarda bulunması iklim değişikliğiyle mücadele konusunun jeopolitik rekabetin gölgesinde kalmasına da zemin oluşturmaktadır (Herszenhorn, 2021). in, ABD, Avrupa Birliği, Hindistan, Rusya'nın

en fazla sera gazı yayılımına neden olan aktörler olduğu göz önünde bulundurulduğunda bunlar arasında iş birliği ve ortak eylem alanının oluşturulmayıp iklim değişikliği konusunun siyasi rekabet ekseninde sıkışması çevre problemlerini daha ciddi birer tehdide dönüştürmektedir.

Doğal ve insan kaynaklı çevre problemlerinin yanında gıda güvenliğinin tesis edilmesi, açlık ve yetersiz beslenmenin sona erdirilmesi ve tarımsal üretim istikrarının sürekliliğe oturtulması 21. yüzyılda insanlığın karşı karşıya kaldığı en büyük zorluklardan birine dönüşmüş durumdadır. Günümüzde, 60'a yakın ülkede 258 milyon insanın gıda güvenliği tehdidi ve açlık problemleriyle karşı karşıya olduğu hesaplanmaktadır. Gıda tehdidiyle yüzleşen bireylerin sayısının 2017 yılından beri sürekli artış göstermesi bu sorunun giderek daha geniş coğrafyaya etki etmesine ve beraberinde gıda güvenliği ile ilişkili yeni tehditlerin ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır. Özellikle Yemen, Güney Sudan, Afganistan, Somali, Nijerya, Haiti ve Burkina Faso gibi devletlerin en büyük problemleri arasına yerleşen söz konusu güvenlik tehditleri, bu bölgelerde çatışma ve insanların zorla yerinden olmasına neden olmaktadır. Ulusal ve küresel düzeyde ortaya çıkan ekonomik krizler, çatışmalar ve iklim değişikliği gibi birçok farklı meseleden tetiklenen gıda güvenliği problemleri 2022 yılında yaklaşık 53 milyon insanın zorunlu olarak yerinden olmasına ve göç etmesine neden olmuştur (World Bank, 2023: 2-3). Sahraaltı Afrika ve Güney Asya bölgelerindeki gelişmemiş ülkeleri daha fazla etkisi altına alan gıda güvenliği konusunun Kovid-19 salgını ve Rusya-Ukrayna Savaşı ile daha ileri boyutlara taşındığı göz ardı edilmemelidir. Bu iki gelişme birçok coğrafyada gıda fiyatlarının yükselişe geçmesine neden olarak gıdaya erişim yollarının önünün kesilmesi ve yetersiz beslenme sorunlarının derinleşmesini gündeme taşımaktadır.

Sonuç

Yüzyıllar boyunca savaş ve sert güç parametrelerinin merkeze alınarak değerlendirildiği uluslararası güvenlik gündemi Soğuk Savaş dönemi boyunca realizmin entelektüel ve teorik üstünlüğünün gölgesinde kalmış ve ABD ve Sovyetler Birliği liderliğindeki çift kutuplu uluslararası yapının ortaya çıkardığı dinamikler çerçevesinde şekil kazanmıştır. Bu dönemde uluslararası güvenlik tanımlamaları büyük oranda nükleer ve konvansiyonel silahlanma, caydırıcılık, dış politika ve devletler arası ittifak oluşumu gibi meselelerle iç içe geçmiştir. Bu süreçte devletlerin egemenliğine ve sınır bütünlüğüne yönelik tehditler uluslararası güvenliğin en önemli konuları arasına yerleşmiştir. Buna rağmen, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona

ermesi uluslararası güvenlik tartişmalarında yeni bir sayfa açmış ve bu dönem itibarıyla güvenlik tanımlamalarına ilişkin farklı perspektifler realizmin geleneksel duruşuna eleştiriler yönelterek güvenlik gündeminin genişletilmesi ve derinleştirilmesi gerekliliğine odaklanmıştır. Liberalizm, Kopenhag Okulu, Galler Okulu ve diğer birçok eleştirel yaklaşım güvenliğin gündemini birey seviyesine indirgeyerek bireyin özgürleştirilmesi ve refahının sağlanması temel güvenlik önceliği olarak tanımlamıştır. Geleneksel yaklaşıma yönelik bu eleştirel tutum ayrıca askerî güvenlik gündemini büyük ölçüde bir kenarda bırakarak çevre, salgın hastalıklar, terörizm, iç savaş ve fakirlik gibi konuları ön plana koymayı tercih etmiştir.

21. Yüzyılda uluslararası güvenliğe yönelik tehditlerin sayısının artışına ve küresel politikanın aşamalı olarak çok daha kaotik ve güvensiz bir ortama doğru evrildiği gözlemlenmektedir. Her şeyden önce, küresel barış ve istikrarı bir amaç olarak belirleyen liberal uluslararası düzenin içerisinde bulunduğumuz çağda önemli krizlerle karşı karşıya olduğu göz ardı edilmemesi gereken başlıca gerekçeler arasındadır. Rusya ve in gibi bölgesel büyük güçlerin liberal düzene yönelik tatminsizliği ve her iki devletin giderek güçlenen kapasiteleri, uluslararası sistemi çok kutuplu yapıya dönüştürerek küresel güç dengesi mekanizmasında açık bir değişikliğe ve bozulmaya neden olmaktadır. Öte yandan, liberal düzenin lideri olarak tanımlanan ABD'nin Trump yönetimi ile başlattığı tek taraflı politika uygulamaları ve izolasyonizmi anımsatan dış politika, yapımı krizin diğer bir parçasını oluşturmaktadır. Benzer şekilde, çalışma içerisinde vurgulanan Avrupa, Ortadoğu, Afrika ve Asya bölgesindeki siyasi ve askerî gelişmeler, liberal düzene ilişkin soru işaretlerini çok daha görünür kılan diğer gelişmeler arasındadır. Bununla birlikte, modern teknolojik gelişmelerin askerî, siyasi ve toplumsal alanlarda yarattığı dönüşüm ve geçmişte benzerine rastlanmayan yeni güvenlik tehditlerini ortaya çıkarması ve iklim değişikliği, hava kirliliği gibi nedenlerle çevresel bozulmaların ve ekolojik dengede yaşanan dönüşümler 21. yüzyılda uluslararası istikrar ortamını giderek güvensizliğin hâkim olduğu bir alana dönüştürmektedir.

Kaynakça

- Atlantic Council. (2023). Central Bank Digital Currency Tracker. Erişim Adresi: <https://www.atlanticcouncil.org/cbdctracker/>. Erişim Tarihi: 24.02.2023.
- Axelrod, R., & Keohane, R. O. (1985). Achieving cooperation under anarchy: strategies and institutions. *World Politics*, 38 (1), 226-254.
- Ayoob, M. (1995). *The third world security predicament: state making, regional conflict, and the international system*. Boulder, CO: Lynne R.

- Barkawi, T. ve Laffey M. (2006). The post-colonial moment in security studies. *Review of International Studies*, 32 (2), 329-352.
- Boulanin, V., Brockmann, K. ve Richards, L. (2020). *Responsible Artificial Intelligence Research And Innovation For International Peace And Security*. Stockholm: SIPRI.
- Brauch, H. G. (2008). Güvenliğin yeniden kavramsallaştırılması. *Uluslararası İlişkiler*, 5 (18), 1-47.
- Bremmer, I. (2021). The technopolar moment: how digital power will reshape the global order. *Foreign Affairs*, 100 (6), 112-128.
- Buzan, B. (1983). *People, states and fear: national security problem in international relations*. Chapel Hill, N.C.: University of North Carolina Press.
- Buzan, B. (1991). New patterns of global security in the twenty-first century. *International Affairs*, 67 (3), 431-451.
- Buzan, B. (1997). Rethinking security after the cold war. *Cooperation and Conflict*, 32 (1), 5-28.
- Buzan, B., Waever, O. and de Wilde, J. (1998). *Security: a new framework for analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers.
- Buzan, B. ve Wæver, O. (2003). *Regions and powers: the structure of international security*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Barry, B. ve Hansen, L. (2009). *Evolution of international security studies*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cha, V. D. (2000). Globalization and the study of international security. *Journal of Peace Research*, 37 (3), 391-403.
- Chin, W. (2019). Technology, war and the state: past, present and future. *International Affairs*, 95 (4), 765-783.
- Chipman, J. (1992). The Future of strategic studies: beyond even grand strategy. *Survival*, 34 (1), 109-131.
- Dedeoğlu, B. (2004). Yeniden güvenlik topluluğu: Benzerliklerin karşılıklı bağımlılığında farklılıkların birlikteliğine. *Uluslararası İlişkiler*, 1 (4), 1-21
- Doyle, M. (1986). Kant: liberalism and world politics. *American Political Science Review*, 80 (4), 1151-1169.
- Dunn, F.S. (1950) *War and the minds of men*. New York: Harper.
- Elliot, L. (2015). Robots threaten 15m UK jobs, says Bank of England's chief economist. *The Guardian*. Erişim Adresi: <https://www.theguardian.com/business/2015/nov/12/robots-threaten-low-paid-jobs-says-bank-of-england-chief-economist>. Erişim Tarihi: 27.05. 2023.
- Ford, M. ve Hoskins A. (2022). *Radical war: data, attention and control in the twenty-first century*. Oxford: Oxford University Press.
- Fukuyama, F. (1991). Liberal democracy as a global phenomenon. *Political Science and Politics*, 24 (4), 659-664.
- Galtung, J. (1964). An editorial. *Journal of Peace Research*, 1 (1), 1-4.
- Global Terrorism Index. (2023). Sydney: Institute for Economics and Peace
- Haas, M.L. (2005). *The ideological origins of great power politics, 1789-1989*. Ithaca, NY: Cornell University Press.

- Herz, J. (1950). Idealist internationalism and the security dilemma. *World Politics*, 2 (2), 157-80.
- Herszenhorn, D. M. (2021). Biden says Russia, China 'didn't show up' on climate change commitments. Politico. Erişim Adresi: <https://www.politico.eu/article/biden-says-russia-china-didnt-show-up-on-climate-change-commitments/>. Erişim Tarihi: 01.06.2023.
- Kaplan, R. (1994). *Coming Anarchy*. The Atlantic.
- Kay, S. (2004). Globalization, power and security. *Security Dialogue*, 35 (1), 9-25.
- Keohane, R. O. ve Nye, J. (1977). *Power and interdependence: world politics in transition*. Londra: Pearson.
- Keohane, R. O. (1988) International institutions: two approaches. *International Studies Quarterly*, 32 (4), 379-96.
- Kingsley, P. (2018). Trump's immigration remarks outrage many, but others quietly agree. *New York Times*. Erişim Adresi: <https://www.nytimes.com/2018/01/12/world/europe/trump-immigration-outrage.html>. Erişim Tarihi: 01.06.2023.
- Kissinger, H. (1957). *Nuclear weapons and foreign policy*. New York: Harper and Row.
- Klare, M. (2018). The Challenges of Emerging Technologies. Arms Control Association. Erişim Adresi: <https://www.armscontrol.org/act/2018-12/features/challenges-emerging-technologies>. Erişim Tarihi: 24.04.2023.
- Krauthammer, C. (1990/1991). The Unipolar Moment. *Foreign Affairs*, 70 (1), 23-33.
- Layne, C. (1993). The Unipolar Illusion: Why New Great Powers Will Rise. *International Security*, 17 (4), 5-51.
- Layne, C. (1994). Kant or cant: the myth of the democratic peace. *International Security*, 19 (2), 5-49.
- Lynn-Jones, S. (1999). Realism and security studies. Craig A. Snyder (Ed.). *Contemporary security and strategy* içinde (s.17-44) London: Red Globe Press London.
- Maizland, L. (2022). Global climate agreements: successes and failures. *Council on Foreign Relations*. Erişim Adresi: <https://www.cfr.org/backgrounder/paris-global-climate-change-agreements#chapter-title-0-2>. Erişim Tarihi: 14.05.2023.
- Malik, S. (2015). Challenging orthodoxy. Peter Hough, Shahin Malik, Andrew Moran ve Bruce Pilbeam (Ed.). *International security studies: theory and practice* içinde (s.31-43). New York: Routledge.
- Malik, S. (2015). Constructing security. Peter Hough, Shahin Malik, Andrew Moran ve Bruce Pilbeam (Ed.). *International security studies: theory and practice* içinde (s.72-84). New York: Routledge.
- Matthews, J.T. (1989). Redefining security. *Foreign Affairs*, 68 (2), 162-177.
- Mcdonald, M. (2008). Constructivism. Paul D. Williams (Ed.). *Security studies: an introduction* içinde (s.59-72). Londra: Routledge.
- Mearsheimer, J. J. (1990). Back to the future: instability in Europe after cold war. *International Security*, 15 (1), 5-56.
- Mearsheimer, J. J. (1994). The false promise of international institutions. *International Security*, 19 (3), 5-49.
- Mearsheimer, J. J. (1995). A realist reply. *International Security*, 20 (1), 82-93.

- Moravcsik, A. (1997). Taking preferences seriously: a liberal theory of international politics. *International Organization*, 51 (4), 513–553.
- Morrison, W. M. (2019). *China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States*. Washington: Congressional Research Service
- NASA. (2023). How Do We Know Climate Change Is Real?. Erişim Adresi: <https://climate.nasa.gov/evidence/>. Erişim Tarihi: 08.05.2023
- Nye, J. ve Lynn-Jones S. (1988). International security studies: a report of a conference on the state of the field. *International Security*, 12 (4), 5-27.
- Osgood, R. (1957). *Limited war: the challenge to American strategy*. Chicago: Chicago University Press.
- Owen, J. (1994). How liberalism produces democratic peace. *International Security*, 19 (2), 87-125.
- Patrick, S. M. (2021). The international order isn't ready for the climate crisis: the case for a new planetary politics. *Foreign Affairs*, 100 (6), 166-177.
- Pişleag, T. (2016). Security between national and international. *Relationes Internationales*, 9 (2), 69-75.
- Rosato, S. (2003). The flawed logic of democratic peace theory. *The American Political Science Review*, 97 (4), 585–602
- Ryan, Mick. (2022). *War Transformed: The Future of Twenty-First-Century Great Power Competition and Conflict*. Maryland: US Naval Institute Press.
- Sagan S.D. (2016). Ethics, technology & war. *Daedalus*, 145 (4), 6–11.
- Sayler, K. (2022). *Emerging military technologies: background and issues for congress*. Washington: Congressional Research Service.
- SIPRI. (2023). World military expenditure reaches new record high as European spending surges. Erişim Adresi: <https://www.sipri.org/media/press-release/2023/world-military-expenditure-reaches-new-record-high-european-spending-surges>. Erişim Tarihi: 22.06.2023.
- Smoke, R. (1975). National security affairs. Fred I. Greenstein and Nelson W. Polsby (Ed.). *Handbook of political science* içinde (s.247-362). Mass.: Addison-Wesley.
- Statista. (2023). Number of social media users worldwide from 2017 to 2027. Erişim Adresi: <https://www.statista.com/statistics/278414/number-of-worldwide-social-network-users/>. Erişim Tarihi: 10.04.2023
- The US National Ocean Service. (2023). How does climate change affect coral reefs?. <https://oceanservice.noaa.gov/facts/coralreef-climate.html>. Erişim Tarihi: 7 Mayıs 2023.
- The World Bank. (2023). *Food security update*. Washington: The World Bank.
- Tuner, G. (2014). *Is global collapse imminent?*. Melbourne: Sustainable Society Institute.
- UNCDF. (2020). *The Role of Cybersecurity and Data Security in the Digital Economy*. New York: United Nations.
- UNDP. (2022). *New Threats to Human Security in the Anthropocene: Demanding Greater Solidarity*. New York: United Nations.
- Walker, T.C. ve Rousseau D.L. (2010). Liberalism: a theoretical and empirical assessment. Myriam Dunn Cavelty ve Thierry Balzacq (Ed.). *Routledge handbook of security studies* içinde (s.22-31). Londra: Routledge.

Walt, S.M. (1991). The renaissance of security studies. *International Studies Quarterly*, 35 (2), 211-239.

Waltz, K. (1979). *Theory of international politics*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Waltz, K. (1988). The origins of war in neorealist theory. *The Journal of Interdisciplinary History*, 18 (4), 615-628.

Weiss, G. (2021). *The new art of war: the origins, theory, and future of conflict*. Cambridge: Cambridge University Press.

Wolhforth, W.C. (2010). Realism and Security Studies. Myriam Dunn Cavelty ve Victor Mauer (Ed.). *Routledge handbook of security studies* içinde (s.9-20) Londra: Routledge